

Öcalan gegn Tyrklandi

Dómur frá 12. maí 2005 - Yfirdeild

Mál nr. 46221/99

2. gr. Réttur til lífs

5. gr. Réttur til frelsis og mannhelgi

6. gr. Réttur til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi

34. gr. Kætur einstaklinga

46. gr. Bindandi áhrif dóma og fullnusta þeirra

Handtökuheimild. Frelsissvipting. Ómannúðleg meðferð. Réttur til að hitta lögmann. Réttur til að vera leiddur fyrir dómara. Óvilhallur dómstóll. Dauðarefsing

1. Málsatvik

Kærandi, Abdullah Öcalan, er tyrkneskur ríkisborgari, fæddur 1949. Kærandi var tekinn höndum í Kenýa í Afríku 15. febrúar 1999 eftir að tyrkneskir dómstólar gefið út 7 handtökuskipanir á hendur honum. Var hann að auki eftirlýstur af alþjóðalögreglunni Interpol. Honum var gefið að sök að hafa komið á fót vopnaðri sveit í þeim tilgangi að stunda hryðjuverk og ráðast gegn tyrkneska ríkinu. Var kærandi færður um borð í flugvél á Nairobi-flugvelli og handtekinn þar af tyrkneskum embættismönnum. Var síðan flogið með hann til Tyrklands. Við komu þangað var hann færður í varðhald lögreglu í fangelsi á eyjunni Imrali frá 16. til 23. febrúar 1999 og var hann yfirheyrður af öryggissveitum. Á því tímabili var honum meinað að hitta lögmann. Þann 23. febrúar 1999 var kærandi leiddur fyrir dómara við öryggisdómstól sem úrskurðaði hann í gæsluvarðhald. Kæranda var einungis heimilaður takmarkaður aðgangur að lögmonnum sínum og máttu þeir ekki afhenda honum afrit annarra málsskjala en ákærunnar. Þann 4. júní 1999 heimilaði dómstóllinn kæranda aðgang að málsskjölunum undir eftirliti tveggja starfsmanna og fengu lögmennt hans að afhenda honum afrit ákveðinna skjala.

Þann 29. júní 1999 var kærandi sakfelldur fyrir að hafa undirbúið aðskilnað hluta tyrknesks landsvæðis frá Tyrklandi og stofnun vopnaðrar sveitar til að ná því markmiði. Hann var dæmdur til dauða skv. 125. gr. tyrkneskra hegningarlaga. Sú ákvörðun var staðfest af áfrýjunarrétti. Tyrkneska þingið afnam dauðarefsingu á friðartímum með lögum árið 2002 og þann 3. október sama ár mildaði öryggisdómstóll refsingu kæranda í lífstíðarfangelsi.

2. Meðferð málsins hjá Mannréttindadómstólum

Kæran

Kærandi hélt því m.a. fram að:

- ákvörðun um dauðarefsingu og framkvæmd hennar bryti gegn 2., 3. og 14. gr. sáttmálans,
- aðstæður við flutning hans frá Kenýa til Tyrklands og í varðhaldinu á eyjunni Imrali – hefðu falið í sér ómannúðlega meðferð sem bryti gegn 3. gr.
- hann hefði verið sviptur frelsi sínu á ólögmetan hátt, ekki verið leiddur án tafar fyrir dómara og ekki haft réttarúrræði til að fá skorið úr um lögmeti vistunar sinnar. Hefði með því verið brotið gegn 1., 3., og 4. mgr. 5. gr.
- hann hefði ekki hlotið réttláta málsmeðferð þar sem dómstóllinn sem dæmdi í máli hans hefði ekki verið sjálfstæður og óvilhallur, að dómarnir hefðu verið undir áhrifum skaðlegrar fjölmiðlaumfjöllunar og að lögmonnum hans hafi ekki verið veittur nægur aðgangur að málsgögnum til að undirbúa vörn hans með fullnægjandi hætti. Hefði þetta brotið gegn 1. mgr. 6. gr.
- lögfræðingum hans í Amsterdam hefði verið meinað að hafa samband við hann eftir handtöku hans og að tyrkneska ríkið hefði ekki orðið við beiðni Mannréttindadómstólsins um að veita honum tilteknar upplýsingar en með því hefði verið brotið gegn 34. gr.
- Hann vísaði einnig til þess að réttindi hans skv. 7., 8., 9., 10., 13., 14. og 18. gr. sáttmálans hefðu verið brotin.

Niðurstaða deildar

Þann 12. mars 2003 komst deild 7 dómara að þeirri niðurstöðu að m.a. hefði verið brotið gegn 3. og 4. mgr. 5. gr., 1. og 3. mgr. 6. gr. og einnig 3. gr. þar sem dauðarefsing hafði verið ákveðin í kjölfar óréttlátrar málsmeðferðar fyrir dómstólum. Bæði kærandi og tyrkneska ríkið skutu málinu til yfirdeildar.

Niðurstaða yfirdeildar

Um 5. gr.: Dómstóllinn taldi að ómögulegt hefði verið fyrir kæranda að neyta nokkurra úrræða til að fá skorið úr um lögmæti varðhalds hans hjá lögreglu. Talið var að möguleikinn á skaðabótum gæti ekki talist réttarlegt úrræði sem skæri úr um lögmæti frelsisskerðingarinnar. Hafði kærandi því ekkert raunhæft úrræði og því hefði verið brotið gegn 4. mgr. 5. gr.

Dómstóllinn benti á að kærandi var í haldi lögreglu án þess að vera leiddur fyrir dómara næmi í að minnsta kosti 7 sólarhringa. Ekki var fallist á það að nauðsynlegt hefði verið að halda kæranda svo lengi án þess að hann væri leiddur fyrir dómara. Því hefði verið brotið gegn 3. mgr. 5. gr.

Um 6. gr.: Dómstóllinn benti á að herðómari sem dæmdu í máli kæranda hefði vikið sæti 23. júní 1999. Það eitt að hann viki sæti undir lok réttarhaldanna gat hins vegar ekki talist nægilegt til þess að losa kæranda við þann eðlilega ótta að dómstóllinn væri hvorki sjálfstæður né óvilhallur. Hafði því verið brotið gegn 1. mgr. 6. gr. að þessu leyti.

Dómstóllinn taldi að kærandi hafi ekki fengið réttláta málsmeðferð, einkum vegna eftirtalinna ágalla; hann hafði enga lögmannaástoð þegar hann var yfirheyrður í haldi lögreglu, hann gat ekki átt samskipti við lögmenn sína í einrúmi, hann gat ekki sjálfur fengið beinan aðgang að gögnum málsins fyrir en á síðustu stigum þess, takmarkanir voru gerðar á því hversu oft og hversu lengi lögmenn hans máttu heimsækja hann og jafnframt var lögmönnum hans ekki gefinn fullnægjandi aðgangur að gögnum málsins fyrir en á síðari stigum málsmeðferðar. Yfirdeildin komst að þeirri niðurstöðu að áhrif þessara þátta í heild sinni takmörkuðu svo getu kæranda til að halda uppi vörnum að brotið hefði verið gegn meginreglunni um réttláta málsmeðferð. Taldist þetta því brot á 1. mgr. 6. gr., sbr. b- og c-lið 3. mgr. 6. gr. Yfirdeildin taldi ekki nauðsynlegt að kanna önnur kæruefni málsmeðferðina á grundvelli 6. gr.

Um 2. og 3. gr.: Dómstóllinn benti á að dauðarefsing hefði verið aflögð í Tyrklandi og dómur kæranda verið mildaður í lífstíðarfangelsi. Að auki fullgilti Tyrkland 6. viðauka sáttmálans um afnám dauðarefsingar 12. nóvember 2003. Því var ekki brotið gegn 2. eða 3. gr. varðandi framkvæmd dauðarefsingar.

Dómstóllinn tók fram að dauðarefsing á friðartímum væri form refsingar sem ekki teldist lengur ásættanleg með tilliti til 2. gr. Sú staðreynd að enn hefðu nokkur aðildarríki ekki enn undirritað eða fullgilt 13. viðauka varðandi afnám dauðarefsingar undir öllum kringumstæðum gæti komið í veg fyrir að dómstóllinn kæmist að þeirri niðurstöðu að það væri almennt viðurkennt af aðildarríkjum að framkvæmd dauðarefsingar væri ómannleg og vanvirðandi meðferð sem bryti í bága við 3. gr., þar sem frávik frá þeirri grein væru ekki heimil jafnvel á stríðstímum. Hins vegar væri ekki nauðsynlegt að taka beina afstöðu til þessa álitaefnis þar sem það væri gagnstætt sáttmálanum að framkvæma dauðarefsingu í kjölfar óréttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi, jafnvel þótt 2. gr. yrði túlkuð svo að hún heimilaði enn dauðarefsingu.

Dómstóllinn taldi að væri dauðadómur kveðinn upp þegar sakborningur hefði ekki hlotið réttláta málsmeðferð þá væri honum gefin ástæða til að óttast aftöku. Óttinn og óvissan um framtíðina sem dauðadómur hefði í för með sér, við aðstæður þar sem voru raunverulegar líkur á að dóminum yrði fullnægt, ylli viðkomandi óhjálkæmilega talsverðri sálarkvöl. Slíka sálarkvöl væri ekki hægt að skilja frá þeirri óréttlátu málsmeðferð sem á undan hefði gengið, í ljósi þess að mannlíf var í veði.

Yfirdeildin benti á að dauðadómur hefði ekki verið fullnægt í Tyrklandi síðan 1984 og að í máli kæranda hefði tyrkneska ríkið farið eftir tilmælum dómstólsins um frestun framkvæmdar ákvörðunar, skv. reglu 39 í málsmeðferðarreglum dómstólsins, og frestað aftökunni. Jafnframt var bent á að skýrsla kæranda hafði ekki verið send þinginu til að samþykkja dauðarefsinguna, eins og stjórnarskrá Tyrklands gerði ráð fyrir á þeim tíma.

Hins vegar var yfirdeildin sammála deildinni um að ferill kæranda sem stofnanda og leiðtoga PKK, samtaka sem staðið hefðu fyrir ofbeldisherferð og valdið mörg þúsund dauðsföllum, hefði gert

hann að eftirlýstasta manni Tyrklands. Í ljósi þess að kærandi hafði verið sakfelldur fyrir alvarlegustu glæpi tyrkneskra hegningarlaga og í ljósi hins almenna pólitíska andrúmslofts í Tyrklandi – áður en ákvörðunin var tekin um að leggja niður dauðarefsingu – varðandi það hvort kærandi skyldi líflátinn, mátti telja að raunveruleg hætta væri á því að dóminum yrði framfylgt. Hin raunverulega ógn stóð yfir í meira en þrjú ár allt þar til öryggisrétturinn mildaði dóminn í ævilangt fangelsi þann 3. október 2002.

Því komst dómstóllinn að þeirri niðurstöðu að uppkvaðning dauðadóms í kjölfar óréttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi og af dómstóli sem hvorki var tryggt að væri sjálfstæður né hlutlaus teldist ómannúðleg meðferð og bryti gegn 3. gr. sáttmálans.

Dómstóllinn taldi ekki sannað að handtaka eða aðstæður kæranda við flutning hans frá Kenýa til Tyrklands hefði valdið honum meiri niðurlægingu en almennt felst í handtöku og fangelsisvist, né hefði verið beitt slíkri hörku að 3. gr. hefði verið brotin. Því hefði ekkert brot á 3. gr. átt sér stað hvað þetta varðar. Þótt dómstóllinn tæki undir tilmæli nefndar Evrópuráðsins gegn pyndingum um að milda mætti langtímaáhrif félagslegrar einangrunar kæranda með því að veita honum sams konar aðstöðu og öðrum föngum sem sæta hámarksöryggisgæslu í Tyrklandi, t.d. að sjá sjónvarp og hafa símasamband við fjölskyldu sína, var yfirdeildin sammála deildinni að ástand vistunaraðstöðunnar þar sem kæranda var haldið hafi ekki verið svo slæmt að 3. gr. teldist hafa verið brotin. Var því ekki brotið gegn 3. gr. hvað þetta varðar.

Um 34. gr.: Yfirdeildin benti á að ekkert gæfi til kynna að kæranda hefði verið meinað að neyta kæruréttar síns. Þótt tyrkneska ríkið hefði ekki lagt fram þau gögn sem dómstóllinn hafði áður óskað eftir hindraði það ekki að kærandi gæti sett fram kærur sínar vegna refsímálsins sem hafði verið höfðað gegn honum. Var því ekki brotið gegn 34. gr.

Um 46. gr.

Yfirdeildin ítrekaði að það væri á forræði hvers ríkis, undir eftirliti ráðherranefndarinnar, hvaða úrræðum ríkið beitti til að uppfylla skyldur sínar skv. 46. gr. sáttmálans. Í undantekningartilvikum hefði dómstóllinn þó bent á úrræði sem hann teldi heppileg til að bregðast við kerfislægum vandamálum í aðildarríkjum og þannig hjálpað ríkjum að uppfylla skyldur sínar skv. 46. gr. Í slíkum tilfellum legði dómstóllinn almennt til ýmis úrræði og eftirléti viðkomandi ríki val um hvaða leið væri farin. Í öðrum undantekningartilvikum væru eðli brotsins þannig að um ekkert raunverulegt val á úrræðum væri að ræða og benti dómstóllinn þá á eina mögulega úrræðið.

Yfirdeildin ítrekaði jafnframt að hvað snerti mál gegn Tyrklandi varðandi sjálfstæði og hlutleysi öryggisdómstóla þeirra hefði dómstóllinn í vissum tilvikum beint þeim tilmælum til ríkisins að það úrræði sem væri mest viðeigandi væri að réttað skyldi aftur yfir kæranda ef hann svo óskaði. Yfirdeildin benti á að þegar einstaklingur hefur verið sakfelldur af dómstóli sem uppfyllti ekki kröfur um sjálfstæði og hlutleysi, væru ný réttarhöld, ef krafa kæmi fram um þau, besta leiðin til að bæta fyrir brotið. Hins vegar yrði við ákvörðun um það hvaða úrræði ríkið beitti til að uppfylla skyldur sínar skv. 46. gr. að líta til málsatvika hverju sinni og niðurstöðu dómstólsins í því máli.

Dómstóllinn taldi að niðurstaða hans um að réttindi kæranda skv. 3., 5. og 6. gr. hefðu verið brotin fælu í sér nægilegar bætur til kæranda. Jafnframt voru kæranda dæmdar 120.000 evrur á grundvelli 41. gr. fyrir málskostnaði.

Sjö dómarar skiluðu séráliti.